

**«MET EEUWIGE LIEFDE HEB IK JE LIEFGEHAD,
IK HAD MEDELIJDEN MET JOUW NIETIGHEID»**

(Jr 31,3)

Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding

Rimini, 29 april 2016

Aantekeningen van de inleiding van Julián Carrón

Er is geen ware handeling van ons bewuste leven, die niet uitgaat van het besef zondaars te zijn. “We zijn hier omdat we allereerst deze waarheid erkennen: dat we zondaars zijn. Als jullie je eerlijk voelen, dan is dit niet de plek waar je moet komen: het zou totaal nutteloos zijn”, zei don Giussani ons, “want het besef zondaars te zijn is de eerste waarheid van de mens die handelt in het leven en in de geschiedenis”.¹ Zondaars, dus behoeftigen. Vanuit deze behoefte stijgt onze kreet op, onze vraag, zoals we zojuist gehoord hebben in het *Requiem* van Mozart: «Salva me, fons pietatis». ² Zoals de tollenaar zei, achterin de tempel: “God wees mij, zondaar, genadig”.³

Laten we de Geest vragen ons bewust te maken van deze behoefte aan Zijn barmhartigheid.

Kom, Schepper Geest

Laten we deze dagen beginnen met het lezen van de boodschap die paus Franciscus ons gestuurd heeft:

“Bij gelegenheid van de jaarlijkse cursus geestelijke oefeningen voor de leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, gehouden te Rimini onder de titel ‘Met eeuwige liefde heb ik je liefgehad, ik had medelijden met jouw nietigheid’, zendt Zijne Heiligheid paus Franciscus zijn hartelijke en welwillende groet en herinnert hij eraan dat het Jubeljaar van Barmhartigheid een gunstige gelegenheid is om de schoonheid van het geloof te herontdekken dat de barmhartige liefde van de Vader, zichtbaar gemaakt in het gelaat van Christus en ondersteund door de Geest die de

¹ “*Questa cara gioia sopra la quale ogni virtù si fonda [Deze dierbare vreugde waarop elke deugd zich grondt]*”, Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, Aantekeningen van de overwegingen [van Luigi Giussani], Rimini 1993, bijlage bij *Litterae communionis-CL*, n. 6, 1993, p. 5 [vert. m.p.].

² “Red mij, bron van goedheid” [vert. m.p.]. W.A. Mozart, *Requiem in D mineur*, KV 626, III. Sequentia, No. 3 Rex Tremendae, CD “Spirto Gentil” n. 5.

³ Lc 18,13.

stappen van de gelovigen in de wederwaardigheden van de geschiedenis leidt, centraal stelt. De barmhartigheid is de weg die God en mens verenigt, ons hart opent voor de hoop dat we voor altijd bemind zijn, ondanks de beperking van onze zonden. De Heilige Vader wenst dat allen die het charisma van de betreurde monseigneur Luigi Giussani volgen, getuigenis afleggen van de barmhartigheid, door haar te belijden en haar in hun leven te incarneren middels de lichamelijke en geestelijke werken van barmhartigheid, en zo tekenen zijn van de nabijheid en de tederheid van God, zodat ook de huidige samenleving de noodzaak van solidariteit, liefde en vergeving herontdekt. Hij roept de hemelse bescherming in van de Heilige Maagd en verleent u en alle deelnemers, vragend om uw gebed voor zijn Petrinische dienstwerk, van harte de gevraagde apostolische zegen, die hij uitstrekt tot wie via de satelliet verbonden zijn en tot de hele Fraterniteit. Pietro kardinaal Parolin, Staatssecretaris van Zijne Heiligheid”.

“Daarop zei de leerling van wie Jezus veel hield tot Petrus: ‘Het is de Heer!’ Toen Simon Petrus hoorde dat het de Heer was, trok hij zijn bovenkleed aan - want hij droeg slechts een onderkleed - en sprong in het meer”. Eenmaal bij Hem, “wetend dat het de Heer was, durfde geen van de leerlingen Hem vragen: ‘Wie zijt Gij?’”⁴

“Terwijl Hij met hen aanlag nam Hij het brood, sprak de zegen uit, brak het en reikte het hun toe. Nu gingen hun ogen open en zij herkenden Hem, maar Hij verdween uit hun gezicht. Toen zeiden ze tot elkaar: ‘Brandde ons hart niet in ons, terwijl Hij onderweg met ons sprak en ons de Schriften ontsloot?’⁵

De vertellingen van de verschijningen van de verrezen Christus geven voortdurend de verbazing weer van de leerlingen wanneer ze Hem levend vóór zich zien. Het is Zijn levende aanwezigheid die overheerst, die hun zijn en handelen bepaalt. Het is ontroerend te zien hoe Jezus zich buigt over hun behoefte, over de verwarring die Zijn lijden en dood in hen veroorzaakt heeft: op hun angst, op hun gewezen, op hun eenzaamheid, op hun twijfels, op hun heimwee, antwoordt Hij met Zijn aanwezigheid. Waaruit ontstond deze dringende behoefte van de leerlingen? Waarom was, na alles wat ze jarenlang gezien en beleefd hadden, hun behoefte zo nijpend? Omdat de hele met Jezus beleefde geschiedenis, de drie met Hem doorgebrachte jaren, de feiten die ze gezien hadden, de woorden die ze gehoord hadden, niet voldoende zijn om te beantwoorden aan hun *huidige* behoefte.

De herinnering aan een verleden, hoe fascinerend ook, is niet voldoende om het nu het hoofd te bieden. En inderdaad zeiden de leerlingen van Emmaüs tegen elkaar: “En wij leefden in de hoop, dat Hij degene zou zijn die Israël ging verlossen! Maar met dit al is het reeds de derde dag sinds die

⁴ Joh 21,7.12.

⁵ Lc 24,30-32.

dingen gebeurd zijn”.⁶ Alle tekens die ze gezien hadden, dat ze met Hem waren omgegaan en gegeten en gedronken hadden, konden hun ontsteltenis, angst en eenzaamheid niet overwinnen. Maria Magdalena’s klacht zal dat voor altijd documenteren. Enkel Zijn levende aanwezigheid vormt een antwoord op het niveau van hun behoefte. En zo openbaart zich aan de leerlingen, door middel van hun ervaring, de eigen aard van het christendom. Het christendom is geen leer, geen ethiek, geen gevoel, maar het feit van een aanwezige Aanwezigheid, die de blik overheerst van wie haar onderschept, een Aanwezigheid die als enige zorg heeft zich te laten zien, het leven van Zijn vrienden binnen te gaan, tot ze een leven zonder angst, zonder verdriet ervaren, ook al is Hij niet meer bij hen op de manier van voor zijn sterven.

Deze levende aanwezigheid is wat zij gemeenschappelijk hebben. Deze Aanwezigheid vormt het enige ware fundament van hun gemeenschap. En juist deze ervaring maakt hen bewuster van hun anders-zijn.

1. De goddelijke wijze van handelen

Deze wijze van handelen van God, dit zich openbaren na de verrijzenis, dat hen zo anders deed zijn dan alle andere mensen, maakt de vraag van Judas Thaddeüs tijdens het Laatste avondmaal nog prangender: “Heer, hoe komt het dat Gij Uzelf aan ons zult openbaren en niet aan de wereld?”⁷ Deze vraag hernemend, voegt Benedictus XVI in zijn boek over Jezus toe: “Waarom hebt U zich niet met macht verzet tegen Uw vijanden die U aan het kruis hebben gebracht? [...] Waarom hebt U hun niet met onverbiddelijke kracht getoond dat U de levende bent, de Heer over leven en dood? Waarom toonde U zich alleen aan een kleine schare leerlingen, op wiens getuigenis wij nu moeten vertrouwen? De vraag gaat eigenlijk niet alleen over de verrijzenis, maar over de hele manier waarop God zich aan de wereld openbaart of geopenbaard heeft. Waarom alleen aan Abraham, waarom niet aan de machtigen van de wereld? Waarom alleen aan Israël en niet onmiskenbaar aan alle volkeren op aarde?”⁸

En hier is zijn antwoord: “Het behoort tot Gods mysterie dat hij stil, onopvallend handelt. Dat hij slechts gaandeweg in de grote geschiedenis van de mensheid zijn geschiedenis opbouwt. Dat Hij mens wordt en daarbij door zijn tijdgenoten, door de toonaangevende krachten in de geschiedenis, over het hoofd kan worden gezien. Dat Hij lijdt en sterft, en als Verrezene alleen bij de mensheid wil komen door het geloof van degenen aan wie Hij zich toont. Dat Hij altijd weer stil aan de deur van

⁶ Lc 24,21.

⁷ Joh 14,22.

⁸ J. Ratzinger – Benedictus XVI, *Jezus van Nazareth. Deel II. Van de intocht in Jeruzalem tot de opstanding*, uitg. Lannoo, Tielt 2011, p. 246.

ons hart klopt en ons langzaam ziende [en dus: begrijpende] maakt wanneer wij de deur voor Hem opendoen”.

Hier aangekomen merkt Benedictus XVI op: “Is dat niet juist de goddelijke wijze van handelen? Niet overweldigen met uiterlijke macht, maar vrijheid geven, liefde schenken en opwekken. En is het schijnbaar kleine wanneer we er goed bijilstaan, niet eigenlijk het grote? Gaat van Jezus niet een door de eeuwen heen aanzwellend lichtend spoor uit dat nooit van een klein, gewoon mens kon komen en waarin het licht van God echt in de wereld schijnt? Had de prediking van de apostelen geloof kunnen vinden en een wereldwijde gemeenschap kunnen opbouwen als niet de kracht van de waarheid [de Kracht van boven] had gewerkt? Wanneer we de getuigen wakker beluisteren en ons hart openen voor de tekenen waarmee de Heer hen en zichzelf telkens op een nieuwe manier herkenbaar maakt, dan weten wij: Hij is waarlijk opgestaan. Hij is de levende. Aan Hem vertrouwen wij ons toe en wij weten dat wij op de juiste weg zijn. Met Thomas leggen we onze handen in Christus’ doorboorde zijde en we belijden: ‘Mijn Heer en mijn God!’ (*Joh 20,28*)”⁹ Dit is onthutsend, toen zoals nu.

Het vertrekpunt van de leerlingen was dit onuitwisbare feit. Hun bewustzijn werd gedefinieerd door het zichtbaar worden van Christus, door de levende ontmoeting met de Levende. Maar juist dit feit wekte in hen de vraag op: waarom heb je ons gekozen? En deze vraag opende hen voor het bewustzijn van de methode van God: enkelen uitkiezen (uitverkiezing, voorkeur) om allen te bereiken; en van Zijn manier van handelen: onopvallend. De goddelijke manier van handelen is niet overweldigen met kracht, maar de vrijheid opwekken zonder haar op enigerlei wijze te forceren. Péguy herinnert het ons op verbazingwekkende wijze: “Aan deze vrijheid [...] heb ik alles opgeofferd, zegt God, / Aan dit genoeg dat ik heb om door vrije mensen bemind te worden, / Vrijelijk”.¹⁰

Deze methode van God – ons bewustzijn van deze methode – is op dit moment bijzonder belangrijk, want “vandaag de dag maken we niet zozeer een tijdperk van verandering mee als wel een verandering van tijdperk”,¹¹ zoals paus Franciscus zegt; de afgelopen jaren zijn we dikwijls teruggekomen op dit thema van de verandering. De nieuwe situatie, gekenmerkt door de ineenstorting van veel oude zekerheden, lokt ook in ons, net als in de leerlingen, ontsteltening, angst, twijfels uit over hoe we er tegenover moeten staan.

In een recent verbazingwekkend interview, heeft Benedictus gewezen op de sleutel – de cruciale dimensie – van deze verandering van tijdperk: “Voor de mens van vandaag zijn, in tegenstelling tot

⁹ J. Ratzinger – Benedictus XVI, *Jezus van Nazareth. Deel II. Van de intocht in Jeruzalem tot de opstanding*, uitg. Lannoo, Tielt 2011, pp. 246-247.

¹⁰ Ch. Péguy, *Le mystère des saints innocents [Het mysterie van de onnozele kinderen]* [vert. m.p.].

¹¹ Franciscus, *Toespraak tot de ontmoeting met de vertegenwoordigers van het Vijfde nationale congres van de Italiaanse Kerk*, Florence, 10 november 2015 [vert. m.p.].

de tijd van Luther en het klassieke perspectief van het christelijk geloof [die beheerst werd door de bezorgdheid voor het eeuwige leven], de dingen in zekere zin op hun kop gezet. [...] Niet langer denkt de mens dat hij het nodig heeft in Gods oog gerechtvaardigd te worden, hij is eerder van mening dat God zich [tegenover de mens] moet rechtvaardigen vanwege alle verschrikkelijke dingen die er in de wereld zijn en vanwege de miserie van het menszijn, allemaal dingen die uiteindelijk van Hem zouden afhangen”.¹²

We bevinden ons tegenover een heuse omkering van de bewijslast. Nu is het God die zich op de een of andere manier moet rechtvaardigen, niet meer de mens: dit is de situatie waarin we ons bevinden, dit is de “grondtendens van onze tijd”.¹³ In zekere zin moet God zich rechtvaardigen voor de mens en niet omgekeerd; het is, paradoxaal genoeg, God die – in positieve termen gezegd – moet laten zien dat Hij op het niveau van de mens is, van zijn verzoek, van zijn geroep. “De dingen zijn in zekere zin op hun kop gezet”, de bewijslast is omgekeerd: deze last ligt nu bij God. Hij moet aantonen dat Hij voor de mens is, hem levensnoodzakelijk is.

Het is verbazingwekkend hoe don Giussani de tekens en de draagwijdte van deze epocale verandering gevat heeft en van deze omwenteling de grondslag van zijn methode gemaakt heeft. Het is alsof God, de mensgeworden God, en Zijn historische aanwezigheid, de Kerk, zich zouden moeten rechtvaardigen tegenover de mensen of – met woorden die ons vertrouwder zijn – het is alsof God, de Kerk, “zou moeten verschijnen voor het tribunaal waar jij, middels je ervaring, de rechter bent”.¹⁴

Juist dit heeft het begin van onze beweging gekenmerkt. Anders dan vele anderen merkte don Giussani reeds in de jaren vijftig dat het christendom, ofschoon het het traditionele achterland van iedereen was, geen vat meer kreeg op de jongeren met wie hij in Milaan en op school te maken kreeg. Het was voor hem evident dat de mensgeworden God, Christus, zich opnieuw moest ‘rechtvaardigen’ tegenover die jonge mensen die van God niet wilden weten, die, meer nog, van mening waren dat ze zich eindelijk van Hem moesten bevrijden. Het christendom moest daarom opnieuw voorgesteld worden volgens zijn natuur: een gebeurtenis die het leven nu binnendringt en het verandert.

Zonder iets van buitenaf op te willen leggen, onderwerpt don Giussani zich vanaf zijn allereerste lesuur aan het tribunaal van zijn leerlingen, vertrouwt hij zijn voorstel toe aan hun oordeel: “Ik ben hier niet om ervoor te zorgen dat jullie de ideeën die ik jullie geef, overnemen, maar om jullie een ware methode te leren om de dingen die ik jullie ga zeggen, te beoordelen”.¹⁵

¹² *Intervista a S.S. il papa Emerito Benedetto XVI sulla questione della giustificazione per la fede [Interview met Z.H. emeritus paus Benedictus XVI over de kwestie van de rechtvaardiging door het geloof]*, in: *Per mezzo della fede [Door middel van het geloof]*, door Daniele Libanori, uitg. San Paolo, Cinisello Balsamo 2016, p. 127. Zie ook: *L'Osservatore Romano* en *Avvenire*, 16 maart 2016 [vert. m.p.].

¹³ *Ibid.*, p. 128 [vert. m.p.].

¹⁴ L. Giussani, *L'io rinasce in un incontro [Het ik wordt opnieuw geboren in een ontmoeting] (1986-1987)*, uitg. Bur, Milaan 2010, p. 300 [vert. m.p.].

¹⁵ L. Giussani, *Il rischio educativo [Het risico van de opvoeding]*, uitg. Rizzoli, Milaan 2005, p. 20 [vert. m.p.].

De kenmerkende elementen van deze methode kunnen samengevat worden in de verkondiging van het christendom als gebeurtenis die zich voorstelt aan de verificatie van onze ervaring. Daarom maakt don Giussani vanaf het eerste begin, zoals het eerste hoofdstuk van *Het religieuze zintuig* laat zien, zijn jonge gesprekspartners bewust van het feit dat zij in zichzelf het criterium hebben om het voorstel dat hij hen zal doen, te beoordelen: het hart.

En in het derde deel van het *ParCours* (*Waarom de Kerk*) herhaalt hij dat het voorstel van Christus, dat vandaag de dag de mensen bereikt door de Kerk, zich juist met dat oordeelscriterium ‘wil meten’, “door zich aan de authentieke menselijke ervaring uit te leveren. Zij onderwerpt haar boodschap aan de oorspronkelijke criteria van ons hart. Zij stelt geen voorwaarden die mechanisch vervuld moeten worden, ze vertrouwt zich toe aan het oordeel van onze ervaring, meer nog, ze wekt haar voortdurend op om haar weg volledig af te leggen. [...] Met Jezus herhaalt de Kerk dat men haar als geloofwaardig kan erkennen omdat zij beantwoordt aan de oorspronkelijk verlangens van de mens in hun meest authentieke ontplooiing. Dat is wat Jezus bedoelde met de reeds geciteerde uitdrukking waarmee Hij zijn leerlingen het ‘honderdvoud’ op deze aarde belooft”. Don Giussani vervolgt: “Het is dus alsof ook de Kerk tot de mens zegt: ‘Met mij zul je een ervaring van volheid van leven verkrijgen die je elders niet zou vinden’. Het is op het scherp van deze belofte dat de Kerk zichzelf laat testen door zich [...] als het verlengstuk van Jezus Christus te presenteren”.¹⁶

Wat is dus de rechtvaardiging van God voor het oog van de mens, voor ons oog? Gods rechtvaardiging heet ‘*correspondentie*, overeenstemming’, een anders onmogelijke overeenstemming met de diepe en onuitroeibare behoeften van het hart van de mens, van elke mens, van de werkelijke mens, die behoeften waardoor hij, zijns ondanks, na alles wat hij bereikt heeft, achtervolgd wordt door een ongeneeslijke onrust. God rechtvaardigt zich voor de mens door dat ‘betere’, door die ontplooiing, die Hij in het leven voortbrengt, door dat volledige menszijn dat hij laat ontstaan in het bestaan en dat door de mens met enkel zijn eigen krachten onhaalbaar is.

De Kerk speelt kortom niet vals, dringt don Giussani aan, want “alles wat zij zegt en doet staat totaal ter beschikking voor de verificatie door eenieder. Haar formule is: probeer maar, probeer maar! Ze levert haar voorstel helemaal uit aan de inhoud van jouw ervaring: jij moet oordelen!” En hij voegt toe: “Meer ópen dan zó, bestáát niet! [...] De Kerk speelt niet vals, in de zin dat ze niets oplegt dat jij, als je niet overtuigd bent, tòch verplicht bent om te zeggen”.¹⁷

¹⁶ L. Giussani, *Waarom de Kerk*, dl. 4, h. 1, par. 1 en 2.

¹⁷ L. Giussani, *Una presenza che cambia [Een aanwezigheid die verandert]*, uitg. Bur, Milaan 2004, p. 294 [vert. m.p.].

2. “Tekenen van de tijd”

Hoe kan de Kerk zich dus rechtvaardigen tegenover ons en tegenover de mensen? We moeten de kwestie goed identificeren, zoals don Giussani ons vaak herhaald heeft met het citaat van Niebuhr: “Niets is zo ongeloofwaardig als het antwoord op een niet gestelde vraag”.¹⁸ We moeten vatten wat het probleem van vandaag is, zodat eenieder van ons de geloofwaardigheid van het antwoord kan waarnemen.

Wat is de vraag van vandaag, van de mens van vandaag? Paus Benedictus XVI identificeert het in het geciteerde interview zó: “Het besef dat we genade en vergeving nodig hebben”.¹⁹ Bijgevolg zal de Kerk zich kunnen rechtvaardigen tegenover de mens van vandaag wanneer zij antwoordt op deze behoefte van hem aan genade en vergeving.

Dit is de reden die Benedictus ertoe brengt te beweren: “Het is voor mij één van de ‘tekenen van de tijd’, dat de idee van Gods barmhartigheid steeds meer centraal en overheersend aan het worden is”. Reeds “paus Johannes Paulus II was ten diepste doordrongen van deze impuls. [...] Vanuit persoonlijke ervaringen, waarin hij vanaf zijn vroegste kinderjaren heel de wreedheid van de mensen moest constateren, bevestigt hij dat de barmhartigheid de enige ware en ultieme werkzame reactie tegen de macht van het kwaad is. Slechts daar waar barmhartigheid is, eindigt de wreedheid, eindigt het kwaad en het geweld”.²⁰ Johannes Paulus heeft zonder ophouden de barmhartigheid voorgesteld als het enige ware antwoord op het kwaad en op het geweld. “Paus Franciscus is met deze lijn volledig in overeenstemming. Zijn pastorale praktijk komt juist tot uiting in het feit dat hij voortdurend over Gods barmhartigheid spreekt. Het is de barmhartigheid die ons naar God beweegt [het is de barmhartigheid die ons aantrekt], terwijl de gerechtigheid ons beangstigt [...] Naar mijn mening”, vervolgt deze scherpe waarnemer die Benedictus XVI is, “laat dat zien dat de mens van vandaag onder zijn patina van zelfverzekerdheid en eigengerechtigheid een diepe kennis verbergt van zijn wonden en van zijn onwaardigheid tegenover God. Hij verwacht de barmhartigheid. Het is zeker geen toeval dat de parabel van de barmhartige Samaritaan voor onze tijdgenoten bijzonder aantrekkelijk is. Niet alleen omdat daarin de sociale component van het christelijke bestaan sterk tot uitdrukking komt”, maar ook omdat die, aldus Benedictus, zegt hoe “de mensen diep van binnen verwachten dat de Samaritaan hun te hulp komt, dat hij zich over hen heen buigt, olie over hun wonden giet, hen verzorgt en onderdak geeft. Uiteindelijk weten ze dat ze de barmhartigheid en de delicateit van

¹⁸ R. Niebuhr, *The Nature and Destiny of Man*, II, pp. 6-7 [vert. m.p.].

¹⁹ *Intervista a S.S. il papa Emerito Benedetto XVI sulla questione della giustificazione per la fede [Interview met Z.H. emeritus paus Benedictus XVI over de kwestie van de rechtvaardiging door het geloof]*, in: *Per mezzo della fede [Door middel van het geloof]*, door Daniele Libanori, uitg. San Paolo, Cinisello Balsamo 2016, p. 128 [vert. m.p.].

²⁰ *Ibid.*, pp. 128-129.

God nodig hebben. In de harde, technisch geworden wereld waarin gevoelens niet meer tellen, groeit echter de verwachting van een reddende liefde die om niet gegeven wordt. Mij lijkt dat in het thema van de goddelijke barmhartigheid op een nieuwe manier uitgedrukt wordt wat de rechtvaardiging door het geloof betekent. Vanuit Gods barmhartigheid, die allen zoeken, is het mogelijk ook vandaag helemaal opnieuw de fundamentele kern van de rechtvaardigingsleer te interpreteren en haar opnieuw in heel haar relevantie te laten zien”.²¹

Deze beschrijving van Benedictus XVI is volledig aanvaard door zijn opvolger. Ten diepste deze behoefte vattend die wij allemaal hebben aan de barmhartigheid van God, heeft de genialiteit van paus Franciscus een Heilig Jaar van de Barmhartigheid uitgeroepen. De paus heeft (net als Johannes Paulus II en Benedictus XVI, we hebben het zojuist gezien) een diepe gevoeligheid voor de hedendaagse mens, een begrip van zijn conditie, een smartelijk besef van zijn onrust en zijn wonden, dat dikwijls verrast en onthutst, buiten en binnen de Kerk, omdat het de gewone maten, de vaste schema's, aan de ene en de aan andere kant van het spectrum, doorbreekt.

Op de vraag van de interviewer: *“Hoe komt het volgens u dat onze tijd en onze mensheid zo dringend behoefte hebben aan barmhartigheid?”*, antwoordt paus Franciscus: *“Omdat het een gewonde mensheid is, een mensheid die diepe kwetsuren draagt. Zij weet niet hoe ze die moet behandelen of denkt dat die gewoon onmogelijk te behandelen zijn”*. Dit is dus het drama dat er vandaag nog bijkomt: *“dat we ons kwaad, onze zonde, als onbehandelbaar beschouwen, als iets wat niet kan worden genezen en vergeven. Men heeft geen concrete ervaring met barmhartigheid. Dat is ook een kenmerk van de fragiliteit van deze tijd waarin we leven: denken dat er geen mogelijkheid is tot kwijtschelding, tot een hand die je overeind trekt, een omhelzing die je redt, je vergeeft, je verheft, je overstelpt met een eindeloze, geduldige, toegeeflijke liefde, die je weer op het juiste spoor zet”*.²² We zien in de paus een begrip van het probleem en van de weg: wat de wonden zijn en wat ze kan genezen, hoe ze genezen kunnen worden.

De mens van vandaag heeft *“concrete ervaring met barmhartigheid”* nodig. Ook tegenover de verwarring van het denken, die toch velen verwondt, weet de paus dat de ontologie – dat wil zeggen de waarheid van het menszijn, het heldere bewustzijn ervan – niet herwonnen kan worden eenvoudigweg met een correct verhaal over de mens of met een herhaling van de inhoud van de morele leer, maar enkel middels de ervaring van de barmhartigheid, die een openheid kan creëren om ook de doctrine te begrijpen.

Daarom heeft, om antwoord te geven op de diepe wonden van de hedendaagse mens, de paus geen

²¹ *Ibid.*, p. 129.

²² Franciscus, *De naam van God is genade. De paus in gesprek met Andrea Tornielli*, uitg. The House of Books, Amsterdam 2016, pp. 38-40.

congres georganiseerd over de barmhartigheid, heeft hij zich niet beperkt tot het voorstellen van een reflectie over het thema, maar heeft hij een geste bevorderd die allereerst ons zou toestaan gedurende een heel jaar de ervaring van de barmhartigheid op te doen, waarbij hij ons met zijn voortdurende oproep begeleidt om het te beleven.

Om werkelijk tussenbeide te komen in het moeizame leven van de mens, om antwoord te geven op de concrete mens, met zijn last van broosheid, heeft de Kerk – dus eenieder van ons – het inderdaad allereerst nodig de omhelzing van Gods barmhartigheid te ervaren, om die aan alle mensenbroeders en -zusters die we onderweg ontmoeten, te kunnen meedelen.

Dit is het doel van het Jubeljaar van de Barmhartigheid, in continuïteit met de ‘onopvallende’ methode van God: iedereen te bereiken door middel van de Zijnen, dat wil zeggen door middel van de Kerk, het gezelschap van hen die Hij kiest en die Hem erkennen. Door de Kerk het Jubeljaar voor te stellen, laat de Heilige Vader zien dat hij niet de fout maakt het subject dat van de barmhartigheid moet getuigen en de ‘plaats’ waar deze wordt voortgebracht, als vanzelfsprekend te veronderstellen.²³

Dit bewustzijn van het doel en van de methode, zien we aan het werk in het feit zelf dat hij de vraag stelt: “*Waarom een Jubeljaar van de Barmhartigheid? Wat betekent dit?*”, en in de manier waarop hij antwoordt: “De Kerk”, dus eenieder van ons, “heeft nood aan dit buitengewoon gebeuren. Ik zeg niet: dit buitengewone gebeuren is goed voor de Kerk. Ik zeg: de Kerk heeft nood aan dit buitengewoon gebeuren. [...] In deze tijd van diepgaande veranderingen wordt de Kerk geroepen haar eigen bijdrage te leveren door de tekenen van de aanwezigheid en van de nabijheid van God zichtbaar te maken. Een Jubeljaar is voor ons allen een gunstige tijd om, door de overweging van de goddelijke Barmhartigheid die elke menselijke beperking overstijgt [...], meer overtuigende en efficiënte getuigen te kunnen worden”.²⁴ Het doel is getuigen te worden. De methode is de overweging, dat wil zeggen je onderdompelen in de ervaring van de barmhartigheid, want de eerste die nood heeft, is het christenvolk, dat wil zeggen wij, eenieder van ons.

Wat betekent dit alles, uiteindelijk, voor ons? “Kijken naar God, de barmhartige Vader en naar de broeders die nood hebben aan barmhartigheid, betekent: de aandacht richten op de *wezenlijke inhoud van het Evangelie*: Jezus de vlees geworden Barmhartigheid die het grote geheim van de trinitaire liefde van God voor onze ogen zichtbaar maakt”. Daarom staat “een Jubeljaar van de Barmhartigheid vieren [...] gelijk aan het opnieuw centraal stellen, in ons persoonlijk leven en in dat van onze

²³ “Het geloof heeft inderdaad nood aan een milieu, waarin men kan getuigen van dit geloof en het kan meedelen. Dit milieu dient ook overeen te stemmen met en te passen bij datgene wat wordt meegedeeld. Om louter een leerstellige inhoud of een idee door te geven zou een boek misschien kunnen volstaan of de herhaling van een mondelinge boodschap. Wat echter in de Kerk meegedeeld wordt en in haar levende traditie wordt doorgegeven, is het nieuwe licht dat voortkomt uit de ontmoeting met de levende God. Het is een licht dat de mens in zijn binnenste aanraakt, daarbij zijn verstand, wil en gevoelsleven betreft” (Franciscus, encycliek *Lumen fidei*, n. 40).

²⁴ Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015.

gemeenschappen, van het eigene van het christelijk geloof, dat wil zeggen Jezus Christus, de barmhartige God”.²⁵ Ja, zo dringt de paus aan in de Bul waarin hij het Jubeljaar afkondigt, “Jezus Christus is het gelaat van de barmhartigheid van de Vader. Het mysterie van het christelijk geloof lijkt in dit woord zijn samenvatting te vinden. Het is levend, zichtbaar geworden en heeft zijn hoogtepunt bereikt in Jezus van Nazareth”.²⁶ Het Heilig Jaar is er dus voor “om *de barmhartigheid te beleven*. Inderdaad, geliefde broers en zussen, dit Heilig Jaar wordt ons gegeven om in ons leven de zachte en zoete toets te ervaren van de vergiffenis van God, van zijn aanwezigheid aan onze zijde en van zijn nabijheid wanneer we ze het meest nodig hebben”.²⁷ Het is de verrezen Jezus die zich vandaag over onze wonden buigt.

“Dit Jubeljaar is met andere woorden het bevoorrechte gebeuren opdat de Kerk zou leren alleen dat te kiezen ‘*wat aan God het meest welgevallig is*’. En, ‘*wat is God het meest welgevallig?*’, vraagt paus Franciscus zich af. “Zijn kinderen vergiffenis schenken, voor hen barmhartig zijn, zodat zij bekwaam worden om op hun beurt hun broeders vergiffenis te schenken en zo in de wereld de fakkel van Gods barmhartigheid te laten schitteren [...] Het Jubeljaar zal voor de Kerk een ‘gunstige tijd’ zijn als we leren kiezen voor ‘*wat God het meest welgevallig is*’, zonder te denken dat iets anders belangrijker is of meer voorrang verdient. Niet is belangrijker dan te kiezen ‘*wat aan God het meest welgevallig is*’, dat wil zeggen zijn barmhartigheid, zijn liefde, zijn tederheid, zijn omhelzing, zijn liefkozingsen!”²⁸

En vooruitlopend op een mogelijke tegenwerping, als het ware onze gedachten lezend, voegt paus Franciscus eraan toe: “Natuurlijk zou iemand kunnen opwerpen: ‘Maar, *Padre*, zou de Kerk in dit jaar niet meer moeten doen? Het is goed de barmhartigheid van God te overwegen, maar er zijn zoveel dringende noden’. Dat is juist, er is veel te doen, ik zelf breng het voortdurend in herinnering. Maar men mag niet vergeten dat aan de wortel van de vergetelheid van de barmhartigheid, altijd de *eigenliefde* staat. In de wereld neemt ze de vorm aan van uitsluitend begaan te zijn met de eigen belangen, met genot en eer samen met het willen opstapelen van rijkdommen, terwijl ze zich in het leven van christenen vaak verkleedt als huichelarij en wereldsheid. Dat alles is in tegenspraak met barmhartigheid. De impulsen van de eigenliefde, die de barmhartigheid tot een vreemde maken in de

²⁵ Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015.

²⁶ Franciscus, *Misericordiae vultus. Bul met de afkondiging van het buitengewoon Jubileum van de barmhartigheid*, 11 april 2015, n. 1.

²⁷ Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015.

²⁸ “Ook het noodzakelijke vernieuwingswerk aan de instellingen en structuren van de Kerk is een middel dat ons moet voeren tot de levendige en leven wekkende ervaring van de barmhartigheid van God, zij alleen kan er voor zorgen dat de Kerk de stad op de berg is die niet verborgen kan blijven (vgl. *Mt 5,14*). Alleen een barmhartige Kerk schittert! Mocht het gebeuren dat we, zelfs maar één ogenblik, zouden vergeten dat de barmhartigheid dat is ‘*wat God het meest welgevallig is*’, dan zouden al onze inspanningen nutteloos zijn, want we zouden slaven worden van onze instellingen en van onze structuren, hoe vernieuwd ze ook zouden zijn. We zouden altijd slaven zijn” (Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015).

wereld, zijn zo groot en zo talrijk dat we ze vaak niet meer herkennen als grenzen en als zonde. Daarom is het belangrijk te erkennen dat we zondaars zijn, om in onszelf de zekerheid over de goddelijke barmhartigheid te versterken. ‘Heer, ik ben een zondaar; Heer, ik ben een zondares: kom met uw barmhartigheid’. Dat is een zeer mooi gebed. Het is een gebed dat gemakkelijk elke dag gezegd kan worden: ‘Heer, ik ben een zondaar; Heer, ik ben een zondares: kom met uw barmhartigheid’.²⁹

3. “Dag en nacht heb ik op U gewacht”

Eenieder van ons kan zichzelf vergelijken met dit gezagvolle woord van paus Franciscus, dat samenvalt met dat van Johannes Paulus II en Benedictus XVI, zoals deze laatste verklaard heeft. De “wortel van de vergetelheid van de barmhartigheid” is het overheersen van andere interesses. De profeten verplaatsen ons steeds van de positie waarin we ons bevinden. Maar juist beschikbaar te zijn om verplaatst te worden is onze hoop.

Als ik deze teksten herlees, kan ik niet anders dan denken aan hoe, in een bijzonder uitdagende situatie zoals die van het begin van ’68, vlak na de bezetting van de Katholieke Universiteit van Milaan (waar velen van GS aan deelnamen), don Giussani het wezen van de kwestie identificeerde met het feit dat we niet “dag en nacht” op de Heer wachtten; we hadden andere interesses en belangrijker dingen te doen dan “dag en nacht op Hem te wachten”. Met betrekking tot die situatie beweerde don Giussani zonder aarzeling: “Het begrip van de situatie en van wat er gedaan moet worden [heeft] ons zo gemakkelijk ontbroken, omdat we niet dag en nacht op Hem wachten”. Waarom? Wat betekent het dat we niet op Hem wachtten? Het betekent dat we iets anders verwachtten, dat iets anders, meer dan dat, verwacht werd, dat wil zeggen dat ons centrum niet Christus was. “Dus – volgens mij – als we Hem dag en nacht verwacht zouden hebben, dan zou ook de houding van de onzen in hun samenleven op de Katholieke Universiteit anders geweest zijn; ze is heel edelmoedig geweest, maar hoe waar?” Want voor don Giussani “[ontstaat] de waarheid van een geste [...] niet uit politieke slimheid”, maar “uit het dag en nacht op Hem wachten; anders raakt datgene wat we zeggen vermengd met wat de anderen zeggen en wordt het instrument van wat de anderen zeggen. We kunnen onze dingen doen en zonder dat we het in de gaten hebben het paradigma van iedereen, het paradigma dat door iedereen voorgesteld wordt, tot ons paradigma nemen. Maar wat wij zeggen, wat wij doen, onderscheidt zich doordat we dag en nacht op Hem wachten”.³⁰

²⁹ Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015.

³⁰ HISTORISCH ARCHIEF VAN DE KERKELIJKE ASSOCIATIE MEMORES DOMINI (ASAEMD), *Audiovisuele documentatie*, Adventsretraite van de *Memores Domini*, Milaan, 19 november 1967; zie ook: A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, uitg. Bur, Milaan 2014, p. 391vv. [vert. m.p.].

Het is geen kwestie van coherentie of van alles reeds helder te hebben. Want je kunt “dag en nacht op Hem wachten” ook in de benadering van alle pogingen die we doen, ook rekening houdend met de eigen poverheid. Het is een kwestie van verlangen, van verwachting. Want “door ook maar vijf minuten te leven”,³¹ verwachten, verlangen, bevestigen wij altijd en op elk moment “iets ultiems”: als het verwachte, het verlangde, niet Christus is, dan is het noodzakelijkerwijs iets anders. Maar dat betekent dat we van dit ‘andere’, niet van Christus en van de levende ontmoeting met Hem, de gemeenschap met Hem, de opbouw van Zijn aanwezigheid in de wereld, een verandering van de dingen, van de – persoonlijke of sociale – situatie verwachten. Het probleem is niet de onrijpheid van de pogingen die we doen, maar of ons verlangen en onze verwachting van Zijn aanwezigheid de bron zijn van ons handelen.

“Misschien [zo zei don Giussani verder bij diezelfde gelegenheid, in november 1967] zeggen we het niet expliciet, maar we verlangen iets anders meer dan dit. Dit is geen principe – pas op –, je kunt dit niet slechts eenmaal als principe bevestigen, het moet een elke dag opnieuw hernomen principe zijn. Het moet een mentale *habitus* zijn, het moet een mentaliteit zijn. Het moet alles onderspannen, het goede en het verkeerde, de verdienste en de fout, de dag en de nacht: “Dag en nacht heb ik op U gewacht”. Bedenk in deze zin, alsjeblieft, dat uiteindelijk de oorsprong van dit alles – zowel de oorsprong van een mogelijke afvalligheid of het minder worden van dit wachten, of het feit dat dit verlangen geen mentale *habitus*, geen mentaliteit creëert –, hoe dit alles afhangt van het feit dat we onze oren dichtgestopt hebben tegenover de profetie die ons gedaan is. Want God zendt de profeet om ons te waarschuwen. Onze roeping gaat altijd door een profetie, door de stem van een profeet, altijd. Begrijpen jullie hoe aan de wortel – en zo concretiseert zich, zonder dat het verlangen gebanaliseerd wordt, het ‘Kom’ waar we het eerder over hadden – een niet luisteren naar onze *communio* staat? Want de groep is de profetie, is het punt waar de oproep gedaan wordt, is de plaats waar de oproep gedaan wordt. Hier is de bittere, rotte wortel. En vreemd genoeg kunnen we juist ook hiertegenover een even dubbelzinnige houding hebben; want de groep waarderen betekent niet sentimenteel waarderen, haar waarderen omdat je er hutje mutje bij elkaar zit, elkaar warm houdt, maar waarderen wat ze zegt”,³² dus als oordeel.

Don Giussani heeft niet anders gedaan dan ons voortdurend ertoe op te roepen dag en nacht op Hem te wachten, hetgeen wezenlijk is om te leven. Hoe dikwijls heeft hij, tegenover ons voortdurende terugvallen, ons verraad, ons teruggeroepen, zonder aanstoot te nemen: “Om te begrijpen wat het verraad is, jongens, moeten we denken aan onze verstrooidheid, want het is een verraad om de dagen,

³¹ L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, h. 5, par. 9.

³² ASAEMD, *Audiovisuele documentatie*, Adventsretraite van de *Memores Domini*, Milaan, 19 november 1967 [vert. m.p.].

de weken, de maanden door te brengen... kijk eens naar gisteravond, wanneer hebben we aan Hem gedacht? Wanneer hebben we ernstig aan Hem gedacht, met ons hart, in de afgelopen maand, in de afgelopen drie maanden, van oktober tot nu? Nooit. We hebben niet aan Hem gedacht zoals Johannes en Andreas aan Hem dachten terwijl ze Hem zagen spreken. Als we vragen gesteld hebben over Hem, was het nieuwsgierigheid, analyse, behoefte aan analyse, aan onderzoek, aan verheldering, aan verduidelijking. Maar dat we aan Hem dachten zoals iemand die echt verliefd is denkt aan de persoon op wie hij verliefd is... niet éénmaal! Zuiver, als zuiver verlangen naar het goede”.³³ Hoe zelden gebeurt het ons dat we aan Hem denken als aan een aanwezige, beminde Aanwezigheid! We zouden maar de vergelijking hoeven te maken met de leerlingen in de dagen vlak na Pasen, nadat ze Hem verrezen hadden gezien: wat beheerste hun gedachte, wat overheerste in hun blik? Ze waren allen gegrepen door een Aanwezigheid die hun angst en verdriet wegnam. Iemand schreef me: “Ik las toevallig deze eenvoudige brief van Emily Dickinson aan een vriendin. Het heeft me getroffen, omdat ik er heel bondig de nostalgie naar Christus in beschreven zag: ‘*Morning without you is a dwindled Dawn* [Zonder jou is de ochtend een omgekeerde dageraad]’. In alle verwarring verandert enkel de genegenheid voor Hem het leven en zonder Hem heeft het leven minder smaak – *a dwindled Dawn*’”.³⁴

In 1982 zei don Giussani tot de deelnemers aan de eerste Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit, kijkend naar de gezichten van veel aanwezigen, denkend aan de frisheid van de ontmoeting die hen veroverd en dáár gebracht had: “Wie weet of we nog ontroerd raken, zoals we in Varigotti ontroerd werden, in het begin”, dat wil zeggen bij het begin van GS. En hij vervolgde: “Jullie zijn groot geworden: terwijl jullie je verzekerd hebt van een menselijke capaciteit in jullie beroep is er, mogelijk, een verwijdering van Christus (vergeleken met de emotie van vele jaren geleden, van bepaalde omstandigheden van vele jaren geleden vooral) [...] het is of Christus ver was van het hart”.³⁵

En wij? Nemen wij de dringende behoefte waar om vergeven te worden, opnieuw omhelsd, vanwege al ons vallen, vanwege onze verstrooidheid, vanwege onze medeplichtige vergeetachtigheid die onze dagen binnengaat, vanwege ons verraad, vanwege onze miserie? Wat overheerst in ons leven – in ons denken en in onze blik – in deze periode van verwarring, van verlorenheid? Voelen wij de behoefte aan Zijn barmhartigheid? Sint Bernardus drukt het goed uit met deze zin: “De mens vangt aan met zijn waarheid in de erkenning van zijn miserie”.³⁶

³³ L. Giussani, *Si può vivere così? Uno strano approccio all'esistenza cristiana* [Kan men zo leven? Een vreemde benadering van het christelijke bestaan], uitg. Rizzoli, Milaan 2007, p. 329 [vert. m.p.].

³⁴ Vgl. “April 1885, (L 981)”, in: *The Letters of Emily Dickinson*, door Thomas H. Johnson en Theodora Ward, uitg. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge MA 1958.

³⁵ L. Giussani, «La familiarità con Cristo [De vertrouwdheid met Christus]», in: *Tracce-Litterae communionis*, februari 2007, p. 2 [vert. m.p.].

³⁶ “*Primus veritatis gradus est, primum seipsum attendere, seu propriam miseriam agnoscere*” (H. Bernardus van Clairvaux, *De gradibus humilitatis et superbiae*, PL 182, col. 948).

Maar de erkenning van onze miserie is niet voldoende; het tekent het begin van ons waarworden, maar het is niet voldoende. Want bij vele gelegenheden beseffen we hoezeer het onvoldoende is. Er is iemand nodig die in ons de behoefte wakker roept om vergeven te worden.

Daartoe roept het Jaar van de Barmhartigheid ons op, als gelegenheid om ons ervan bewust te worden hoezeer we het nodig hebben dat Hij zich buigt over onze verstrooidheid, over onze wonden, op ons opnieuw aan te trekken, zoals de leerlingen na de schok van Zijn lijden en dood. Het is alsof we nodig hebben waar Dostojevski over spreekt: “Wilt u echter dat zijn straf werkelijk verschrikkelijk, bedreigend is, de ergste straf die je je kunt voorstellen, om hem zo te redden en zijn ziel voorgoed te doen herrijzen? Als dat zo is, bedelft u hem dan onder uw barmhartigheid! En u zult zien, u zult horen hoe zijn ziel gaat beven en in ontzetting vraagt: ‘Heb ik de kracht om deze genade te dragen, kan ik zoveel liefde aan, ben ik haar waardig’?”³⁷ Dat is wat God met ons doet: ons een jaar lang “bedelven” onder Zijn barmhartigheid, zodat wij aan het eind van het jaar zekerder zijn van deze barmhartigheid en zo van Hem kunnen getuigen.

We moeten groeien in de ‘overtuiging van de barmhartigheid’. Daarom is het beter voor ons als we luisteren naar de stem van de paus, de profeet die God ons gegeven heeft om Zijn volk te leiden in deze tijd van epocale veranderingen. “Dit Buitengewone Jaar is ook een genadegave. Binnengaan door de heilige Deur betekent de diepte van de barmhartigheid van de Vader te ontdekken die allen ontvangt en eenieder persoonlijk tegemoet gaat. Hij is het die jou zoekt! Hij is het die ons tegemoet gaat! Het zal een Jaar zijn waarin we moeten *groeien in de overtuiging van de barmhartigheid*. Hoeveel onrecht doen we God en zijn genade wanneer we vooral verklaren dat de zonden gestraft worden door zijn oordeel, zonder daarentegen eerst te zeggen dat ze vergeven worden door zijn barmhartigheid (vgl. H. Augustinus, *De praedestinatione sanctorum*, 12,24)! Ja, zo is het echt. We moeten de barmhartigheid voor het oordeel laten uitgaan, en in elk geval zal het oordeel van God altijd in het licht van zijn barmhartigheid zijn. Ons door de Heilige Deur gaan moge ons daarom *deelgenoten* laten voelen *van dit mysterie van liefde, van tederheid*. Laten we elke vorm van angst en vrees afleggen, want die past niet bij wie bemind is; laten we veeleer *de vreugde van de ontmoeting* beleven *met de genade die alles omvormt*”.³⁸

In ons moet de zekerheid groeien dat de barmhartigheid het enige ware antwoord is op de situatie van de mens van vandaag, op het geweld, op de wonden, op de moeite en op de tegenstellingen waar we doorheen moeten.

De paus onderstreept aldus de dringende noodzaak van de barmhartigheid: “Sterk in ons de

³⁷ F. Dostojevski, *De broers Karamazov*, uitg. G.A. van Oorschot, Amsterdam 2009, p. 909.

³⁸ Franciscus, *Buitengewoon Jubileum van de Barmhartigheid: Preek tijdens de Heilige Mis en Opening van de Heilige Deur*, 8 december 2015.

vreugde te voelen omdat we door Jezus teruggevonden zijn, die als Goede Herder ons is komen zoeken toen we verdwaald waren”.³⁹ En hij legt uit dat dit “het doel [is] dat de Kerk zich in dit Heilig Jaar stelt. Zo zullen we in onszelf de zekerheid versterken dat de barmhartigheid echt kan bijdragen tot het opbouwen van een meer menselijke wereld. Vooral in onze tijd, waarin vergiffenis een zeldzame gast is in het menselijk leefmilieu, wordt de oproep tot barmhartigheid dringender en wel overal: in de maatschappij, in de instellingen, op het werk en ook in het gezin”.⁴⁰

Enkel wanneer we deze zekerheid bereiken, die ons door alle angst, eenzaamheid, twijfel heen laat gaan, zullen we de enorme uitdagingen van deze epocale verandering het hoofd kunnen bieden, met het enige wapen dat werkt, het getuigenis, het ultieme doel van het Heilig Jaar: “Daarom heb ik een *Buitengewoon Jubileum van de Barmhartigheid* afgekondigd [...] om het getuigenis van de gelovigen sterker en doeltreffender te maken”,⁴¹ zoals Jezus deed met de leerlingen.

“Is het naïef te geloven dat dit de wereld kan veranderen?” Het is alsof de paus vooruitloopt op onze vragen! “Ja, menselijk gesproken is het dwaas, maar ‘De dwaasheid van God is wijzer dan de mensen en de zwakheid van God is sterker dan de mensen’ (1 Kor 1, 25)”.⁴² Het is deze overtuiging van sint Paulus die paus Franciscus ertoe bracht tot de bisschoppen van Mexico te zeggen: “De enige kracht die in staat is het hart van de mensen te veroveren is de tederheid van God. Wat betovert en aantrekt, wat buigt en overwint, wat opent en ontketent is niet de kracht van de instrumenten of de hardheid van de wet, maar de almachtige zwakheid van de goddelijke liefde, die onweerstaanbare kracht is van zijn zoetheid en de onomkeerbare belofte van zijn barmhartigheid”. Maar “als onze blik er niet van getuigt Jezus gezien te hebben, dan worden de woorden die we ons van Hem herinneren slechts loze stijlfiguren. Misschien drukken ze de nostalgie uit van hen die de Heer niet kunnen vergeten, maar het is hoe dan ook slechts het gestamel van wezen bij het graf. Woorden die uiteindelijk niet in staat zijn te verhinderen dat de wereld verlaten is en gereduceerd tot de eigen wanhopige kracht”.⁴³

Staan we toe dat in deze dagen ons hart zich opent voor deze barmhartigheid, door te luisteren, door de stilte te respecteren, opdat dat wat we horen, ons moge veranderen, en Zijn aanwezigheid in ons moge overheersen, zoals ze het leven van de leerlingen na de verrijzenis overheerste. Als we samen zijn, dan is dat om elkaar hierin te ondersteunen.

³⁹ Franciscus, *Preek tijdens de Eerste Vespers op de zondag van de Goddelijke Barmhartigheid*, 11 april 2015.

⁴⁰ Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015.

⁴¹ Franciscus, *Misericordiae vultus. Bul met de afkondiging van het buitengewoon Jubileum van de barmhartigheid*, 11 april 2015, n. 3.

⁴² Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015.

⁴³ Franciscus, *Toespraak tijdens de ontmoeting met de Bisschoppen van Mexico*, Mexico-Stad, Mexico, 13 februari 2016 [vert. m.p.].